

Wiek & Rad

35^e JAARGANG 2016-1

*Molen De Lelie
viert 170 jaar bestaan*

*Groot onderhoud
aan molen De Valk*

*Blikseminslag
een blijvend gevaar voor molens*

**STICHTING DE
OVERIJSSELSE MOLEN**

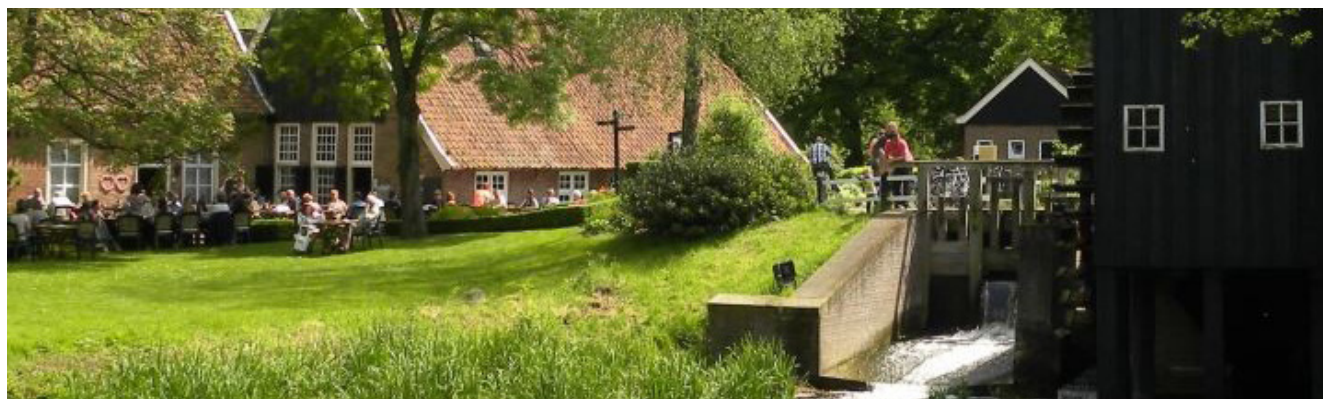
Restaurant Den Haller
www.denhaller.com
denhaller@online.nl
0547-351287

Sfeervol gelegen naast de watermolen

Openingstijden:
maandag en dinsdag gesloten

Voor lunch, koffie en kleine kaart van 12.00 tot
17.00 uur. Diner vanaf 17.30 uur

Roald Hans

RESTAURATIE | RENOVATIE | MOLENONDERHOUD

| 06 54 297 356

| info@roaldhans.nl

| www.roaldhans.nl

| De Tuinfluiter 64

| 7671 WG Vriezenveen

RESTAURATIE

RENOVATIE

MOLENONDERHOUD

Colofon

Wiek en Rad is het kwartaalblad van de stichting 'De Overijsselse Molen' en is een brug tussen het molenveld en donateurs van molens in Overijssel. De stichting tracht zo goed als mogelijk de belangen te ondersteunen van ons molenbezit en dit cultureel erfgoed in goede staat door te geven aan komende generaties.

Secretariaat:

mr. A.E.W. Boukes
Krulmate 13, 8014 KE Zwolle
tel. 038-465 28 60/038-499 87 85
a.boukes@home.nl

Donateurs ontvangen 4 keer per jaar Wiek en Rad (€20,00 per jaar).
Donateur kunt u worden door zich aan te melden via de website www.molensinoverijssel.nl, of schriftelijk via ons secretariaat:
stichting 'De Overijsselse Molen'
Krulmate 13, 8014 KE Zwolle
Bankrekening van de SOM
NL34 RABO 0128690410

**STICHTING DE
OVERIJSSELSE MOLEN**

Met medewerking van:

Harrie Woertink
Gerben van Gelder
Rudy Kingma
Klaas Kingma

ISSN: 1384-0711

Copyright © Stichting 'De Overijsselse Molen'.
Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactie

Ben Scherjon – Marian Stobbe
wiekenrad@gmail.com
Peter van der Molen
prvandermolen@versatel.nl
Ruud Roose
r.roose@daxis.nl
Sjaak Poot
sjpoot@solcon.nl

Kopij naar:

Ben Scherjon
Hindeloopenstraat 1
8304 JG Emmeloord
wiekenrad@gmail.com
r.roose@daxis.nl

De redactie stelt het zeer op prijs als u artikelen over uw molen of molengebeurtenissen naar ons opstuurt.

Tekst graag als Word document en elk plaatje of foto als een JPEG bestand niet kleiner dan 1 MB.
Heeft u grote foto's, stuur ze dan via www.wetransfer.com.

Inhoud van dit nummer:

- 4 Houtzaagmolen 'Agneta'
- 6 De Tonmolen heeft vele gezichten
- 8 Grensgevallen... (deel 10)
- 10 Stroomopwekking watermolens heeft perspectief
- 12 Nostalgie op een ansichtkaart
- 13 Geschiedenis
- 17 Groot onderhoud aan molen De Valk
- 18 Blikseminslag - een blijvend gevaar voor molens
- 20 De Pelmolen te Rijssen
- 22 Overijsselse windmolens van toen en nu
- 23 Maak kans op het molenboek
'Overijsselse windmolens van toen en nu'
- 24 Molen De Lelie viert 170 jaar bestaan - Cultureel erfgoed van ondergang gered
- 26 Cultuurhistorische waarden molens in beeld
- 26 Stichting de Overijsselse Molen heeft een nieuwe website

Van de bestuurstafel 2

Als wij in de geschiedenis van de SOM terug kijken dan bestond het bestuur in de eerste jaren uit wel 24 personen. Advocaten, artsen en Edelen hadden zitting in het 2-traps bestuur. Vandaag de dag is de situatie sterk veranderd en bestaat het bestuur uit gewone mensen met een voorliefde voor oude molens. Hoewel er veel meer van dergelijke liefhebbers zijn zitten die niet in het bestuur. Het bestuur is te klein voor de uitdagingen waar zij tegenwoordig mee te maken krijgt. Daarom de hartenkreet van voorzitter Pieter van der Vinne:

Gezocht:

Bestuursleden M/V

Vereisten: affiniteit met molens
Enige bestuurlijke en/of maatschappelijke ervaring een pré

Aanmelden: info@molensinoverijssel.nl

Houtzaagmolen 'Agneta'

Als ik 's morgens de ontvangstruimte annex kantine binnenkomen, voel ik de plezierige sfeer en krijg ik meteen een warme bak koffie voorgezet. Rond de tafel zitten een achttal vrijwillige zaagmolenaars en enkele technische mannen. Natuurlijk gaat het gesprek over molens, molenaars en vooral 'hout' zagen. Dat is nu precies waar ik voor kom, een windgedreven houtzaag-korenmolen.

Op de zaterdagen wordt er gezaagd door deze enthousiaste ploeg vrijwillig molenaars. Dat dit zagen met een molen zo bijzonder, en in trek is, wordt bewezen door het grote aantal beschikbare molenaars en mio's. Vijftien man sterk is de ploeg, zodat ze volgens een strak schema zijn ingedeeld. Vijf gediplomeerde molenaars doen hun best om maar liefst zeven leerlingen op te leiden tot molenaar. Dit doen zij tijdens het draaien en ze houden daarnaast een keer per maand een studieavond naast de studieavonden van het Gilde in Arnhem.

Een korte geschiedenis. Op 10 juli 1849 verleende de Minister van Financien aan mevrouw G.S.A. Baronesse van Pabst, Douariere van W.H.A.C. Baron van Heeckeren van Kell, een vergunning voor de bouw van een windkoren- en oliemolen in Ruurlo. De bouw werd in 1851 voltooid en de bouwkosten bedroegen f 11381.10. De molen werd vernoemd naar Freule Johanna Mauritia Agneta van Heeckeren van Kell (1805 - 1859).

De functie van de molen was het pellen van graan en er werd ook olie geperst uit het in de omgeving verbouwde koolzaad. Gerst werd d.m.v. een sneldraaiende steen in een dichte kuip van de bast ontdaan; in twee tot drie arbeidsgangen werd zo gort geproduceerd. Kool- of lijnzaad werd door twee kantstenen tot een brei gemalen. Vervolgens werd de olie uit deze massa in een heiblok onder hoge druk er uitgeperst. Tarwe werd tussen twee maalstenen niet echt fijn gemalen maar open gewreven om volkorenmeel te krijgen. In 1917 werd de molen omgebouwd tot zaag- en korenmolen. Het zaagraam wordt aangedreven door een krukas met daartussen een zogenaamde kolderstok. De krukas wordt

Om veilig te kunnen zagen zijn er minstens vijf molenaars aanwezig en het is geweldig om te zien met welke inzet deze, niet meer zo jonge, kerels met die stammen, balken en kneppels in de weer zijn. Tijdens mijn bezoek heb ik een fraaie lange spruit van Larix uitgezaagd zien worden. Cha-peau voor de zagers.

Volgens de gegevens zaagt de 'Agneta' al een eeuw, vooral, europees hout tot balken en planken. Een heel groot deel hiervan was, en is, bedoeld voor molens. Ga bij een willekeurige molen in Nederland of Duitsland staan, zet je handen voor de mond en roep heel hard Aa..GG..Nee..TAAAA

en het zou zo maar kunnen zijn dat baanderdeuren gaan piepen of het kruiwiel aan z'n ketting trekt. Zoveel molens zijn hersteld of gebouwd met haar houten onderdelen. Zelfs tot ver buiten Europa kregen molens speciale houten onderdelen uit Ruurlo.

Ruud Roose

Houtzaagmolen Agneta

aangedreven door een band die naar keuze over een windgedreven of elektromotor- gedreven poelie kan lopen. De windenergie wordt via het gevlucht, kamwielen, spullen en rondsels naar de begane grond gevoerd. De zaagslede, waar de te zagen stam op wordt vastgesjord, wordt ook door dezelfde aandrijving

d.m.v. een krabbelwerk door het zaagraam geduwd terwijl het raam op en neer beweegt. De mate waarin de slede wordt voortgeduwd is instelbaar afhankelijk van windsterkte, grootte van de stam, houtsoort, aantal ingezette zaagbladen etc.

Omdat het steeds moeilijker om windmolens rendabel te houden werd verbetering gevonden in een zelfzwichtend wiekstelsel. Dit stelsel werd echter door een storm rond Pasen 1943 uit de frames geblazen. Hierna werden op Agneta in november 1943 Ten Have kleppen aangebracht op de binnenroede zodat wisselingen in windsterkte gedeeltelijk automatisch worden opgevangen. Tevens werden van Bussel stroomlijnneuzen aangebracht. Zonodig kan de molenaar op de buitenroede ook nog zwichten als er meer wind staat dan

de kleppen aankunnen (zwichten = zeil verminderen). Het houten zaagraam werd in 1950 vervangen door een ijzeren zaagraam. 'Agneta' was in eigendom van:

Eigenaar	Periode
de familie Van Heeckeren - van Kell	1851 tot 1956
G.J. ten Have	1956 tot 1967
Th. B.J. ten Have-Tilleman	1967 tot 1977
Dhr. Gunnewick	1977 tot 1999
de firma Vaags uit Aalten	1999 tot heden

De Agneta heeft één zaagraam en één koppel maalstenen dat bestaat uit 16er kunststenen van 140 cm doorsnede. Het houten zaagraam is in 1950 vervangen door een ijzeren. De krukas van het zaagraam kan naar believen aangedreven worden door de wind of elektrisch. De overbrenging gebeurt via een band, die over een poelie loopt. De poelie kan door de wind aangedreven worden via een spil, die weer aangedreven wordt door het spoorwiel. Tegenwoordig wordt echter vooral elektrisch gezaagd. Ook is er een generator van eigen fabricaat geplaatst voor het opwekken van elektriciteit, die rechtstreeks wordt aangedreven door het spoorwiel. Het is een ronde, stenen molen van het type stellingmolen met een houtgedekte kap. De vlucht van de molen is 23 meter. Het gevlucht bestaat uit ijzeren, gelaste roeden, die in 1982 gemaakt zijn door Groot Wesseldijk. De binnenroe met roenummer 6 heeft Ten Have-kleppen met van Busselneuzen en de buitenroe met roenummer 7 Oud-Hollands

De technische gegevens voor de kenners:

- De overbrengingsverhouding is 1:6,42.
- Het bovenwiel heeft 59 kammen. De steek is 11,2 cm.
- De bonkelaar heeft 32 kammen en draait daardoor 1,84 keer sneller dan de bovenas.
- Het spoorwiel heeft 94 kammen met een steek van 9,2 cm.
- Het steenrondsel heeft 27 staven en draait daardoor 3,48 keer sneller dan de koningsspil en 6,42 keer sneller dan de bovenas.

hekwerk met Fauëlfokken. Het kruiwerk in de kap van de molen is voorzien van een Engels kruiwerk en wordt gekruid met een kruiwiel. Voorheen heeft er een rollenkruiwerk met houten rollenwagens en houten rollen gezeten. De kardoezen zijn nog aanwezig, evenals de rollensluis. De lange spruit ligt achter het bovenwiel. Het luiwerk bestaat uit een sleepluiwerk. De bovenas uit 1878 is van gietijzer en gemaakt door de fabrikant L.I. Enthoven & Co uit 's Gravenhage. De vang, waarmee het wiekenkruis wordt afgeremd, is een met een vangtrommel bediende Vlaamse vang. De vangblokken bestaan uit gelamineerd hout. In plaats van een rust en rijklamp zit er een ketting aan het teenstuk. De vangtrommel bestaat uit een verbouwd luiwerk.

De Tonmolen heeft vele gezichten

Wie aan molens denkt zal daarbij niet snel het beeld van een Tonmolen voor ogen hebben. Toch hebben deze zogenaamde 'boerenmolentjes' in grote getale het Nederlandse landschap beheerst. Eigenlijk is de naam 'Tonmolen' een verzamelnaam voor verschillende types kleine poldermolens die voornamelijk hun diensten bewezen in waterrijke gebieden als Friesland en de Kop van Overijssel. Van dit type molen zijn nog verschillende voorbeelden in originele staat bewaard gebleven of als replica toegevoegd aan het Overijsselse molenlandschap. In de Kop van Overijssel staat een zestal tjaskers, in Paasloo een replica van een Tonmolen (F) die daar ooit stond en in Raalte een Amerikaanse windmotor molen. (F) Verder staat in Kalenberg nog een Spinnenkop en dit molentje vertoont nog de meeste overeenkomst met het beeld van de traditionele molen. Daarnaast doemen op verschillende plaatsen de bekende 'weidemolentjes' of 'staartmolentjes' op die zo ver bekend in Overijssel niet meer voorkomen.

aanwezigheid van voldoende water een voorwaarde en als daar in droge periodes gebrek aan bestaat kunnen deze molentjes ook water 'inmalen'.

Het basisprincipe gaat uit van een schroef zonder einde die in haar geheel in een koker gevangen zit. Een principe dat al meer dan 2000 jaar oud is. Die oude tonmolens werden nog handmatig bediend. Vermoedelijk werd in de zestiende eeuw in Friesland de schroefas verlengd en bovengronds van een wienenkruis voorzien. Vanaf dat moment

werd de molen als "gemotoriseerd" aangemerkt met de wind als motor.

Van Paal- en boktjaskers

De meest voorkomende toepassing was de tjasker die kon worden ingezet bij de ontwatering van kleine gebieden

en bij vervenings- activiteiten. Binnen de Tjasker- groep kan onderscheid worden gemaakt tussen de paaltjasker en de bok- tjasker. Het verschil is gelegen in het feit dat de paal- tjasker zoals de naam al suggereert middels een paal in de grond verankerd is en derhalve niet mobiel. Die paal dient als scharnierpunt waarop de molen kan draaien om op de wind te worden gezet. Daarvoor moet de ton eerst uit het water worden getild of met behulp van een ketting rond worden getrokken. De bok- tjasker daarentegen rust zoals ook hier de naam al aangeeft op een verplaatsbare bok. Bij dit minder voorkomende type heeft de ton hier een vaste plaats onder het wateroppervlak waar het op een paal rust dat als draaipunt dient. Bij het op de wind zetten draait de hele constructie over een rondlopende kruibaan.

Het 'uitgemalen' water wordt net als meestal bij de grote poldermolens op een boezem geloosd. Bij het inmalen – ten behoeve van de rietcultuur – wordt de omgekeerde weg gevolgd. De capaciteit van dit type molens is overigens beperkt. De opvoerhoogte van het water komt met een halve meter wel aan het maximum. Gemiddeld kan de tjasker 25 m³ water per uur verplaatsen.

Van heel andere orde is de Amerikaanse windmotor die vanaf die introductie vanuit Amerika een geduchte concurrent van de tjasker werd. Deze volledig metalen constructie had het grote voordeel dat ze zelfkruierend was, dus altijd zonder tussenkomst van de mens zichzelf op de wind kon zetten. Datzelfde voordeel is verbonden aan de horizontale tonmolen die qua verschijningsvorm in niets doet denken aan een molen. Hoewel er geen wienenkruis

De overeenkomst tussen deze types is gelegen in de inzetbaarheid bij de kleinschalige waterhuishouding. Kleine gebieden kunnen met behulp van deze molentjes redelijk droog worden gehouden maar het omgekeerde is ook mogelijk. Voor de rietindustrie is de

aanwezig zijn is ook dit type tonmolen volledig op de wind als energieleverancier aangewezen. De verticaal in een cirkel van 360 graden geplaatste 'latten' (wieken) zijn echter niet afhankelijk van de windrichting. Uit welke 'hoek' de wind ook waait hij wordt altijd gevangen mits de biotoop in orde is.

De Spinnenkop is eigenlijk een kleinere uitgave van de Wipmolen die bijna altijd als poldermolen wordt ingezet en die daarbij gebruik maakt van een scheprad. Als zodanig is het derhalve geen 'tonmolen' maar hij dient wel hetzelfde doel te weten het droogmalen van een beperkt gebied. De Spinnenkop(F) onderscheidt zich van de Wipmolen (F) doordat het wel over een vijzel beschikt. Die zit echter niet in een ton opgesloten maar is volkomen open.

Tweede leven

Overigens komen er in Overijssel meer poldermolens voor dan op het eerste gezicht valt op te merken. Verschillende korenmolens zijn ooit elders in

het land begonnen als poldermolen. Toen de mechanisatie (gemalen) hun rol overnam zijn verschillende van deze molens omgebouwd en ergens in het land een tweede leven begonnen.

DE TJASKERS (05)

Paaltjasker

Giethoorn

Paaltjasker
Paaltjasker
Paaltjasker

Giethoorn -Z
St.Jansklooster
Giethoorn -N

De tjaskers in Overijssel zijn allemaal van relatief recente datum. Zij werden tussen 1968 en 1988 gebouwd nadat ze sinds de jaren '30 van de vorige eeuw bijna geheel uit het landschap verdwenen waren.

Het eerherstel van dit molentype is vooral te danken aan een initiatief van Staatsbosbeheer die in 1963 aan de bekende tjaskerbouwer R.W. Dijkstra uit Giethoorn de opdracht gaf tot het bouwen van een nieuwe tjasker. Tussen 1910 – 1945 heeft hij tussen de 400 – 500 tonmolens gebouwd, inclusief de handgedreven molentjes. Die waren vooral gedurende de oorlogsjaren populair omdat toen een groot gebrek aan allerlei materialen bestond.

De eerste nieuwe tjasker werd in 1963 in gebruik genomen in Natuureservaat De Weerribben met als doel de bevoeiing van rietlanden. In de daaropvolgende jaren zijn er in de kop van Overijssel nog vijf bij geplaatst.

Peter van der Molen

Grensgevalen... (deel 10)

De Wieker Meule

Al van verre zie ik, door het lommerloze geboomte, de volledig bezielde wieken door de koude februari wind voortgedreven hun rondjes draaien.

Fier torent boven de bebouwing van de Wijk de Wieker Meule uit. Het enige markante punt in dit “platte” Drentse dorp. De molen, geplaatst aan de Brink in het centrum van het dorp, is dan ook altijd onderdeel van elke activiteit die in de Wijk plaatsvindt. Terecht “Een levend monument” zoals ook de titel van het boekje is dat uitgegeven is naar aanleiding van het 250 jarig bestaan in 2013 van de Wieker Meule.

De molen is in 1764 gebouwd in de Staphorster Leijen achter de woning aan de Gemeenteweg 352. Dat gaf nogal wat frictie met de eigenaresse van de in de Wijk aanwezige Dickninger molen. Deze molen behoorde oorspronkelijk tot het Benedictijnerklooster Dickninge, maar kwam na het verval van het klooster in handen van het Landschapsbestuur dat de molen verpachtte. Omdat de molen geen dwangmolen meer was kozen nogal wat boeren in de Wijk ervoor om hun graan in de nieuw opgerichte molen in de Leijen (Staphorst) te laten malen. Dat was voor hen dichterbij en misschien ook wel goedkoper. Dat zinde de eigenaresse van de Dickninger molen niet en ze beklagde zich op de Landdag in 1790 dat de boeren uit de Wijk niet meer hun graan zouden mogen malen in het Overijsselse Staphorst. In het kerspel de Wijk werd

daarop gepubliceerd dat het verboden was om naar de Overijsselse molen te rijden om daar hun vracht te laten malen.

In 1829 werd de molen te koop aangeboden en door een bekend figuur uit de streek, Jacob Schiphorst Haalweide, gekocht. Na toestemming te hebben gekregen van de belastingdienst, werd de molen door hem verplaatst en herbouwd aan de brink in de Wijk. Wel onder voorwaarde, dat de maalvergunning kon worden ingetrokken, wanneer er met de accijns op gemaal gefraudeerd werd. Dat gold ook voor eventuele misdragingen van zijn knechten. Het kwam, en niet in de laatste plaats bij molenaars, nogal eens voor dat men het niet zo nauw nam met het betalen van accijns.

De van oorsprong beltmolen werd in de Wijk opgebouwd als stellingmolen. Jacob Schiphorst Haalweide werd opgevolgd door zijn zoon Teele. Die verkocht in 1858 de molen. Daarna kwam de molen in handen van diverse molenaars. Meestal om slechte bedrijfsresultaten werd de molen weer doorverkocht. Tot in 1926 de molen verkocht werd aan de Coöperatieve Landbouwbank Meppel. Die plaatste er een filiaalhouder op.

De molen heeft diverse maalfuncties gehad. Zo zou in het begin er eikenschors voor de leerlooierijen gemalen zijn. Op de steenzolder lagen 2 koppel

stenen die door de wind aangedreven werden en later op de begane grond ook twee koppel stenen die door een dieselmotor aangedreven werden. Na de oorlog zijn de stenen op de begane grond vervangen door een hamermolen. Aan de balkenconstructie is nog te zien dat er een pelsteen in gelegen heeft. In de jaren 30 van de vorige eeuw is de molen voorzien van het Dekker wieksysteem. Omdat de molen in de tweede wereldoorlog door de Duitsers als uitkijkpost werd gebruikt en ze die aluminiumgekleurde wieken te opvallend vonden zijn deze op last van de bezetter zwart geschilderd. In de oorlog werd er door de creatieve garagehouder Albert Vossenbergh een autodynamo op de steenzolder geplaatst. Deze werd door de steenspil via een riem aangedreven. Hiermee kon de bevolking accu's opladen die voor de verlichting thuis gebruikt werden.

Tot 1962 was de molen nog productief. Maar in dat jaar werd hij stilgezet en draaide tot het jaar waarin de molen grondig gerestaureerd werd (1980) niet meer. Bij de restauratie werd het Oud Hollands wieksysteem er weer op gezet. In die tijd deed ook de eerste vrijwillig molenaar, Henk Ruinemans, zijn intrede op de molen. Vervolgens kwam Erwin de Jonge de helpende hand bieden als onderhoudsknaap. Erwin startte in 1986 de opleiding tot molenaar en is in 1988 geslaagd en nog steeds verbonden aan de Wieker Meule. In 1997 nam Henk Ruinemans afscheid als vrijwilliger, maar in 1999

Plaats waar riem voor dynamo was

Restanten pelsteen

Vrijwilligers Henry Oosterveen, Bert Bakker en Erwin de Jong

startte Henry Oosterveen de opleiding tot vrijwillig molenaar, die hij in 2001 afrondde. Op dit moment is de derde vrijwilliger, Bert Bakker in opleiding.

De molen is in 1996 door de ACM verkocht aan de gemeente de Wijk, die hem doorverkocht aan de Stichting Wieker Meule. Op de molen wordt jaarlijks een paar ton consumptiemeel, wat in de Welkoop onder de mo-

len verkocht wordt en waar de Coop-bakker brood van bakt, en een paar ton veevoeder gemalen. Het meest leggen de vrijwilligers zich toe op het onderhoud. Waarbij Erwin voornamelijk het hout voor zijn rekening neemt. En niet alleen voor de Wieker Meule. Bij mijn bezoek was hij bezig om kluften voor de Staphorster molen te maken. Het is een ruime molen met leuke tastbare

herinneringen aan het verleden. Hij ziet er netjes onderhouden uit, wat op conto van de vrijwilligers komt. Ook deze “half-Overijsselse” molen is een bezoek waard.

*De Wieker Meule
Dorpstraat 65
7957 AS De Wijk*

Sjaak Poot

Henry en Bert bij maalsteen

Erwin schildert windborden

Zakstempels

Stroomopwekking watermolens heeft perspectief

Nu fossiele brandstoffen steeds schaarser worden en voor een belangrijk deel verantwoordelijk zijn voor de klimaatverandering ontstaat er in toenemende mate belangstelling voor natuurlijke energievoorziening via zon, wind en water. Er worden nieuwe technieken ontwikkeld en oude worden verbeterd. Zo kan molenaar Jan van de Beld in Hellendoorn naast koren malen nu ook een aantal huishoudens van elektriciteit voorzien met zijn windmolen dankzij verbeterde technieken om stroom op te wekken.

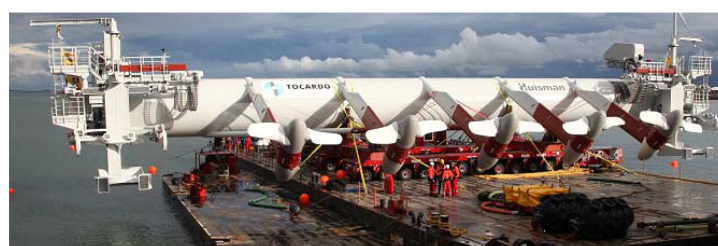
In Zuid – West Nederland blijken sterke stromingen in onder meer het Scheldegebied weer mogelijkheden te bieden om met behulp van turbines stroom op te wekken. Ook daarbij gaat het om een verbeterde techniek uit oude tijden. In februari van dit jaar werd bij Den Oever (Deltawerken) in de Oosterschelde een zogenaamde Tocardo-installatie met vijf turbines in gebruik genomen. Met een afmeting van 50 x 20 mtr. is het de grootste getijdenmolen ter wereld die naast het opwekken van stroom ook nog eens bescherming biedt tegen hoog water.

Ongeveer op dezelfde tijd werd tijdens The International Conference for Ocean Energie (COE) een contract getekend waarin is vastgelegd dat gedurende een periode van 20 jaar nabij Orkney (Schotland) met behulp van acht zogenaamde T2-getijdenmolens stroom zal worden opgewekt. De eerste turbine wordt in het voorjaar van 2017 geplaatst. De CEO's van beide partijen zijn van mening dat getijdenstroom een commercieel aantrekkelijke oplossing voor de stroomvoorziening in de toekomst vormt.

De goede oude turbine lijkt dus weer in ere te worden hersteld. Zelf ontdekte ik enkele jaren geleden in een afgelegen gehucht in de Pyreneeën een kleine watermolen die over een berggriviertje was gebouwd. Er werd niet alleen maïs gemalen maar middels een horizontaal geplaatst schoepenrad ook voldoende stroom opgewekt voor de bewoners van dat gehucht.

Eerlijkheidshalve dient te worden gezegd dat die bewoners ook niet over een scala aan elektrische apparaten beschikte. Medewerkers van de Molenstichting Lattrop – Tilligte hebben in het net over de grens gelegen Neuenhaus de restanten van de wassermühle van de Gebr. Voshaar ontdekt. Twee resterende onderdelen herinneren nog aan de activiteiten van deze molen in de periode 1932-1953. Ooit behoorden deze twee onderdelen tot de Francis-turbine. Dit type turbines maakte gebruik van een techniek uit 1840 en dat ontwerp was zo goed dat zelfs nu nog van deze techniek gebruik wordt gemaakt in moderne waterkrachtcentrales. Hierbij loopt het water via het schoepenrad buitenom op het loopwiel. Vanaf dat wiel stroomt het water door een min of meer conische buis naar het turbinehuis onder het huis. Die waterstroom die door het loopwiel loopt zorgt door het gewicht van die waterkolom voor de noodzakelijke onderdruk om het onder de molen gelegen roterende loopwiel in beweging te brengen. Aan dat wiel is nog een aandrijf-as gekoppeld waarmee andere werktuigen kunnen worden

aangedreven. Dit type turbine heeft een hoog rendement en het is dan ook niet vreemd dat dit principe tot op de dag van vandaag nog in verschillende waterkrachtcentrales wordt toegepast.

Met de kracht van stromen water wordt schone stroom opgewekt. Onder optimale omstandigheden kan zelfs een rendement van ruim 90 % worden behaald. Opmerkelijk dat een bijna twee eeuwen oude techniek een antwoord kan geven op een hedendaagse vraag naar het opwekken van schone stroom.

Opgemerkt dient wel te worden dat het opwekken van schone stroom met de inbreng van molens – wind of water – alleen lonend kan zijn als een molen constant in gebruik is. Een molen die slechts enkele uren per week door vrijwilligers in bedrijf is kan in verhouding tot de kosten geen enkele bijdrage leveren.

Peter van der Molen

MOLENSTEENMAKERIJ

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlavamaalstenen.

Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model)
demonstratiestenen (doorsnede: 10, 15 of 20 cm.)
en huishoudmolens.

Zeer snel en vakkundig scherpen van uw molenstenen en
maaltechnische adviezen.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland

Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57

GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Koning Molenzellen

- Nieuwe zeilen
- Reparaties
- Touwwerk
- Smeermiddelen
- En meer

Sipke Koning
06-44003400

www.koning-molenzellen.nl

Restaurant Watermolen Bels

Gelegen midden in het dal van de Mosbeek proef je de sfeer van vervlogen tijden

- * Sfeervol ouderwets Twents restaurant.
- * Ruim terras in mooi begroeide tuin.
- * Houten speeltuin
- * Vele plattelandsspecialiteiten en arrangementen
- * 100 soorten Pannenkoeken
- * á la carte dineren
- * s' Winters heerlijke boerenkool maaltijden.
- * Bruiloften en partijen tot 100 pers.

Een droomlocatie voor een onvergetelijke bruiloft

Restaurant Watermolen Bels is gelegen in het prachtige natuurgebied Het Dal van de mosbeek. Trouwen in een landelijke omgeving buiten in de sfeervolle boerentuin met uitzicht op de mosbeek of u kunt de huwelijksceremonie laten plaatsvinden in de karakteristieke Theeschenkerij en Oale Dell.

Een onvergetelijk huwelijksfeest in Twentse sfeer. Ook beschikken wij over tal van mogelijkheden voor uw bedrijfsfeest. Schotse highlandgames, paardemennen, moordtochten en diverse andere activiteiten .

Bergweg 9 7663 TB Mander

Tel: 0541 - 680213 ~ Fax: 0541-680299 ~ www.watermolenbels.nl

Nostalgie op een ansichtkaart

Meer dan windmolens roepen watermolens nostalgische gevoelens bij passanten en bezoekers op. Dat heeft vooral te maken met de ligging. Vaak midden in de natuur, een glooiend landschap en aan water. Het komt slechts zelden voor dat een watermolen in de bebouwde kom staat. Almelo is zo'n uitzondering. Daar stond nota bene in het centrum een dubbele watermolen. Een klein straatje langs het voormalige gemeentehuis herinnert nog aan het verleden met de naam Molenstreng. Hier liep vroeger de beek waarop de molen draaide. Maar het was een uitzondering. Onlangs deponeerde 'Tante Pos' een oude ansichtkaart op mijn deurmat. De kaart toonde de Mastmolen bij Vasse. Een kleine bovenslagmolen die verscholen ligt langs de weg van Vasse naar Ootmarsum. Hier ligt nog een

stukje historie uit vervlogen tijden. Dat slaat niet alleen op de molen maar ook op de bakspieker waarvan uiterst rechts op de kaart nog een glimp te zien is. De Molen van Mast is een van de oudste watermolens uit ons land en stamt oorspronkelijk uit 1433 toen het waarschijnlijk als koren- oliemolen dienst deed. Tot 1811 viel de molen onder de hofmeier van Ootmarsum. In dat jaar werd de naamgever eigenaar en hij liet op de bovenverdieping een korenmolen draaien en op hetzelfde rad beneden olie slaan. In de loop van de 20ste eeuw raakte de molen in verval maar toen de gemeente Tubbergen in 1942 eigenaar werd bleek onder de overwoekering nog een herstelbaar complex schuil te gaan. Er is midden in de oorlog begonnen aan het herstel en dat is voor het nageslacht in een gevelsteen vastgelegd met de

tekst "In duystren oorlogstied kwam dissen watermöl van older half ver-goan, hier weer as niej te stoan". Een jaar later was onder architectuur van de bekende Jan Jans de molen volledig gerestaureerd. Omdat er verder niets mee werd gedaan verviel het complex al snel opnieuw. In de jaren '70 van de vorige eeuw volgde een nieuwe opknapbeurt en sindsdien mag de molen- die door vrijwilligers wordt gedraaid- zich in een redelijke welstand verheugen. Het waterbekken ligt aan de overkant van de Denekamperweg en stroomt onder de weg door naar de goot bij de molen. Hij mag dan minder bekend zijn dan zijn burens De Bels en Frans, hij bewaart wel het nostalgisch gevoel.

Peter van der Molen

OOSTENDORPER WATERMOLEN
BIJ
HAAKSBERGEN

VERSLAG VAN DE STICHTING "DE OVERIJSSELSE MOLEN" OVER 1967

In 1967 werd de restauratie van drie windmolens in de provincie Overijssel voltooid. De restauratie van vier andere windmolens, waarmede een aanvang werd gemaakt, zal hopelijk in 1968 tot een goed einde gebracht kunnen worden.

Meerdere van deze restauraties zijn geëntameerd nadat door ons bestuur de nodige contacten waren gelegd en bij de eigenaren of gemeentebesturen belangstelling voor het behoud van molens was gewekt. Een grote zorg blijft het behoud van de waterradmolens door de buitengewoon hoge kosten die restauratie met zich meebrengt.

Wat de molen in Azelo (gem.Ambt Delden) en de molen van Frans in Vasse betreft, kunnen wij iets hoopvoller zijn. De subsidieaanvraag betreffende de molen in Azelo is thans (begin 1968) in beginsel goedgekeurd. De Stichting Het Overijsselsche Landschap, eigenares van de Molen van Frans, meent een goede bestemming voor deze molen gevonden te hebben waardoor de mogelijkheid om tot restauratie te komen weer wat groter geworden is.

In april 1967 had wederom een bespreking plaats met het provinciaal bestuur dat sterk geïnteresseerd is in het behoud van molens in deze provincie. Bij deze bespreking was ook tegenwoordig de technische adviseur van De Hollandsche Molen. Naar aanleiding van hetgeen bij deze bespreking naar voren is gekomen, werd door ons aan Het Oversticht verzocht een regeling te willen treffen welke het mogelijk zou maken dat een aan Het Oversticht verbonden bouwkundige, in het kader van zijn normale werkzaamheden, toezicht op molens zou kunnen uitoefenen en hierover periodiek rapporteren. Dit toezicht zou zowel de onderhoudstoestand moeten betreffen als andere omstandigheden die het voortbestaan van molens in gevaar brengen (nieuwe bebouwing in de omgeving, bestemmingsplannen enz.). De technische dienst van De Hollandsche Molen zou vooral in de aanvang bij de te houden controle steun moeten verlenen. Het bestuur van Het Oversticht heeft zich inmiddels in beginsel bereid verklaard medewerking te verlenen.

Wij zijn nog in afwachting van een definitief antwoord.

Ten aanzien van de volgende restauratiegevallen kunnen bijzonderheden worden medegedeeld:

WINDKORENMOLEN "DE KORENBLOEM" TE HAAKSBERGEN

De restauratie van deze molen is in het verslagjaar vrijwel voltooid.

WINDKORENMOLEN "WINDLUST" TE RADEWIJK (gem. Hardenberg)

De restauratie kwam in 1967 gereed. De molen is regelmatig in bedrijf.

WINDKORENMOLEN "DE STADSMOLEN" TE HEEMSE (gem. Hardenberg)

Met de restauratie van deze molen, die vrijwel ingestort was, is begonnen. Dank zij het grote enthousiasme van het gemeentebestuur van Hardenberg kon deze molen, die reeds was afgeschreven, behouden blijven.

WATERKORENMOLEN "DE OLDEMEULE" TE HENGELO (O)

De restauratieplannen zijn gereed. Helaas is de regeling tussen de eigenares en de gemeente in 1967 nog niet tot stand gekomen waardoor geen subsidieaanvraag werd ingediend. De gemeente heeft wel gezorgd voor enkele maatregelen om instorting te voorkomen.

WINDKORENMOLEN "IJSELDIJK" TE OLST

Met de restauratie van deze molen kon een aanvang worden gemaakt.

WINDKORENMOLEN TE VILSTEREN (gem. Ommen)

De restauratie van deze uitzonderlijk mooi gelegen molen kwam in het verslagjaar gereed.

WINDKORENMOLEN "DE PASSIEBLOEM" TE ZWOLLE

De restauratie kwam in 1967 klaar. De bijbehorende schuren zullen onder leiding van ons bestuurslid, de heer Boonenburg, directeur van het Provinciaal Overijsselsch Museum, gebruikt worden als folkloristisch museum.

SUBSIDIEREGELING VOOR WERKENDE MOLENS

Drie aanvragen om in aanmerking te komen voor de subsidieregeling zijn ingediend. Op vier andere aanvragen werd gunstig beschikt.

DE JAARVERGADERING

De jaarvergadering werd op 15 juni 1967 te Vilsteren gehouden. De molen waarvan restauratie vrijwel voltooid was, werd bezichtigd. Na afloop werd een wandeling gemaakt in de omgeving vanwaar men een prachtig gezicht op de molen heeft. Een kleine autotocht over het landgoed Vilsteren onder leiding van de heer de Conne besloot deze zeer geslaagde bijeenkomst. Vijf en twintig begunstigers en belangstellenden woonden de vergadering bij.

BESTUUR

Door de provincie Overijssel werd in de plaats van wijlen Professor Ir. A. Kraayenhagen tot bestuurslid aangewezen de heer Mr. W.E.J. Crommelin, lid van het college van gedeputeerde staten. De heer Crommelin heeft zich bereid verklaard ook de plaats van de heer Kraayenhagen in het dagelijks bestuur in te nemen.

De aftredende leden van het Algemeen Bestuur, Mr. C.P. van Reeuwijk, Ir. G. H. Rietveld, W.C. Tilanus, Ir. A.C.H. Toet werden herkozen.

Ons bestuur was vertegenwoordigd bij de ingebruikstelling van de windkoren-molen "De Passiebloem" te Zwolle.

FINANCIEEL OVERZICHT 1967

Inkomsten

Saldo 1.1. 1967:

Rekg.courant	f 1.073,92
Spaarrekening	f 15.948,27
Contributies	f 2.854,50
Rente	f 594,84
Pacht Bels	f 1.188,--
Subsidie	f 309,28

f 21.968,81

Uitgaven

Waterschapsl./Belas-
tingen

Kosten sekr./drukkosten

Assurantie

Bankkosten

Diversen

Saldo per 31.12.1967

Rekg.courant

Spaarrekening

f 78,12

f 361,26

f 388,19

f 4,36

f 98,26

f 1.520,13

f 19.518,49

f 21.968,81

Groot onderhoud aan molen De Valk

Op 19 oktober 2015 zijn molenmakers van Groot Wesseldijk begonnen met groot onderhoud aan molen De Valk in Zalk. Via een rapport van de monumentenwacht zijn een aantal dingen gerepareerd, vervangen, opnieuw vastgemaakt en afgesteld.

Dit waren bijvoorbeeld klussen zoals het vervangen van de buitensluiting en toebehoren; de buitensluiting begon namelijk door te hangen. Daarom is de nieuwe buitensluiting zwaarder uitgevoerd. Ook de liggers onder de stelling zijn opgeknapt. De uiteinden van veel liggers waren ingerot, door middel van een haaklas zijn nieuwe uiteinden aan de bestaande liggers gemaakt. Het was namelijk nog niet nodig om de liggers volledig te vervangen (op een paar na). De klos voor de bezetketting is vervangen en is nu i.p.v. aan de binnenkant van de staartbalk, aan de linkerkant geplaatst. De bezetketting loopt nu ook door de staartbalk heen. Ondertussen werd

ook in de kap gewerkt aan de neuten. (Lees: Zalker rolneut!!) Deze werden beter in de kruivloer vastgemaakt. Sommige neuten waren lager dan de anderen, daar is ook een dun plaatje hout ondergelegd. Op die manier raken alle neuten de overring. Het bovenwiel en de bonkelaar zijn uitgelijnd en één van de vulstukken verkeerde in zo'n slechte staat dat deze vervangen is. Daarna is een nieuwe strop om de vulstukken aangebracht aan de voorkant van het bovenwiel. Ook om het linker voeghout is een nieuwe strop aangebracht, en ik moet zeggen dat dit een stukje vakwerk is.

Een paar rotte delen van de windpeluw zijn destijds door mensen van de monumentenwacht uitgekrabd tot op het gezonde hout, daar zitten nu een paar latten op met daarop een plaat zodat er

genoeg lucht achter kan komen en op die manier het hout kan drogen. Vulmiddel dat jaren geleden in de windpeluw was aangebracht door schilders, is de oorzaak van het rotten. Het hout krimpt en zet uit door temperatuurwisselingen, daardoor komt er ruimte tussen het hout en het vulmiddel. Daar loopt vervolgens water in waardoor het wegrotten van het hout gewoon doorgaat.

Dit was hetzelfde verhaal met de liggers. Het vulmiddel zat als een soort bakje om het resterende hout van de ligger heen, het regenwater liep er vanboven af in en kon niet meer weg. Daardoor rotte het hout nog sneller weg dan eerst het geval was. Het is zoals gezegd jaren geleden aangebracht door schilders, de gevolgen komen we nu dus tegen.

De molen wordt eens in de vijf jaar geschilderd, de eerstvolgende keer is waarschijnlijk aanstaande (na)zomer. Het eerste wat ons dan te doen staat is de kitspuit en het vulmiddel 'verbieden.' Het schilderwerk ziet er dan niet helemaal perfect uit, maar het is des te beter voor het hout.

Al met al heeft het een tijdje geduurd voordat de klus was geklaard, het was gezien het werk wat gedaan moest worden de verkeerde periode van het jaar. Maar het resultaat mag er zijn!

Gerben van Gelder
Molenaar in
opleiding
Molen de Valk,
Zalk

Blikseminslag

EEN BLIJVEND GEVAAR VOOR MOLENS

In de geschiedkundige verslagen van bijna elke nog bestaande molen in ons land komt wel een episode voor dat de molen als gevolg van blikseminslag verwoest is geworden. Kennis van de mogelijkheid deze natuurkracht af te leiden was er nog geheel niet.

In de 20e eeuw, toen molens toch al in de economische gevarenzone zaten, werden veel molens na het afbranden dan ook niet meer herbouwd. Dat is dan ook een der oorzaken dat er van de ong. 11000 molens in ons land er nog maar een dikke 1100 over zijn. Ook vandaag de dag mét verplichte bliksemafleiding gaan er nog molens verloren.

Gelukkig zijn de molens meestal goed verzekerd en kunnen met de verzekeringsgelden herbouwd worden. De grote tegenvaller voor de moleneigenaar is het feit dat de eventuele status 'Rijksmonument' komt te vervallen en er dan geen beroep meer gedaan kan worden op de BRIM subsidieregeling. Een echte strop nadien.

In de nacht van 31 augustus trof de bliksem in de provincie

Ringleiding met klem molen De Leeuw

Overijssel 1 molen en in Gelderland 2 molens. De Overijsselse molen liep schade op in de meterkast en aan allerlei elektrische/electronische apparaten. Enige maanden eerder was ook de Borgelinksmolen getroffen door inslag, maar gelukkig bleven beide molens gespaard.

De foto van de aansluitklem van molen De Leeuw te Oude Molen laat zien wat die enorme energie met degelijk materiaal kan doen. De soepele verbindingskabel was tot een stijve en massieve draad samengesmolten. Ook als het goed afloopt is er bijna altijd toch schade.

Bij blikseminslag kan gesproken worden van directe inslag of indirecte inslag. Er is sprake van directe inslag als het object aantoonbaar direct door de bliksem is geraakt. De schade die hierdoor ontstaat wordt, bijna altijd, door de brandpolis gedekt. Bij indirecte inslag is het verzekerde object zelf niet geraakt, maar is er schade als gevolg van de blikseminslag in de nabijheid. We spreken dan van inductie of spanningsversleping.

Bij directe inslag wordt de enorme spanning via de afgaande leidingen en de aardelektrode afgevoerd naar de aarde. Er ontstaat nu rond de afgaande leidingen een sterk magnetisch veld. Dit magnetisch, inductie, veld kan nu in aan de binnenzijde lopende bekabeling, een te hoge spanning worden opwekken waardoor beveiligingen in de meterkast en/of aangesloten apparatuur grote schade oplopen. Spanningsversleping: ook hoge spanning ontstaat bij inslag in de buurt, of de hoge spanning rond de eigen aardelektrode kan via in de buurt lopende leidingen en kabels overspanning het gebouw/ molen binnen worden gevoerd,

Meterkast Havekes Møl

Verlichting kapzolder

Brandmelderleiding

met desastreuze uitwerking voor de aanwezige installaties en elektronische apparatuur. Deze vorm van schade kun je weer op andere manieren oplossen, namelijk door in het pand potentiaalvereffening en inwendige bliksembeveiliging aan te brengen.

Molen De Ooievaar te Terwolde had minder geluk en brandde tot de grond

toe af. In de molen was een maalderij gevestigd dat hierdoor volledig stil kwam te liggen. Inmiddels wordt door de verzekering en de eigenaar hard gewerkt om de herbouw binnenkort te kunnen starten.

Een abonnement bij een bliksembeveiligingsbedrijf op een periodieke controle is daarom ook van groot belang.

Ook het Gilde van Vrijwillige Molenaars heeft een dienst welke periodiek bliksemafleiders op molens controleert.

Ruud Roose

2 september 2015
Molen De Ooievaar te Terwolde

De Pelmolen te Rijssen

Molens in ons landschap lijken, mede door hun ouderdom, groot, stoer en onverwoestbaar. Jammer genoeg is dat grotendeels schijn. Veel molens zijn voor een groot deels gebouwd met 'natuurlijke' materialen. Hout en riet als romp en/of kapbekleding zijn zeer gevoelig voor weersinvloeden. Schilderen van hout kan achteruitgang beperken maar is door de vorm en hoogte van de molen een grote kostenpost. Riet is niet van conservering te voorzien en zal na een aantal jaren gerepareerd of vervangen moeten worden.

Door het vervangen van de houten roeden door geklonken, en later gelaste, roeden was er naast metselwerk een veel duurzamer materiaal aan de molen gekomen. Na jaren van intensief gebruik, en ontelbare omwentelingen, kan het voor komen dat de roede van binnenuit aangetast blijkt te zijn. Door luchtvochtigheid/condens is de stalen roe inwendig gaan roesten met als gevolg dat het materiaal verzwakt en de krachten van winddruk en snelheid niet meer aan kan.

Dit bleek het geval bij de Pelmolen te Rijssen. Molenaars hadden al eens wat roestschilfers op de stelling gevonden en waren wel alert, maar nog niet gealarmeerd. Bij de periodieke inspectie door de Monumentenwacht inspecteert men ook de roeden op diverse essentiële punten. Bij het afkloppen van een der roeden bleek dat er niet alleen stukken roest- uit-vielen-, maar dat er ook gaten –in-vielen. Uiteraard was de schrik groot, want het was duidelijk dat de veiligheid hierdoor in het geding was.

Na verder onderzoek concludeerden de experts dat de beide roeden vervangen moesten worden. Vanaf dat moment

mocht de molen alleen nog maar met lichte wind en onbelast draaien. De stichting had nu de taak om een bedrag in de orde van € 50.000,00 bijeen te brengen om het hele gevlucht te laten vernieuwen. Met ondersteuning van een aantal grote bedrijven zag de stichting kans dit in ongeveer 1 jaar te bereiken. Met dat resultaat kon opdracht gegeven worden aan Molenmakersbedrijf Groot-Wesseldijk een nieuw gevlucht te bouwen.

Voor deze opdracht is gekozen om de roeden niet meer in 1 lengte te maken, maar het op te bouwen uit 2 delen per roe. Dit was ook noodzakelijk om ze te kunnen verzinken. Een volle roe past nl. niet in het zinkbad. Op de bijgaande foto is dit goed te zien.

Deze werkwijze heeft een aantal voordelen.

- Voor het transport van de roeden kan met een veel kortere vrachtwagen worden volstaan.
- Het hekwerk kan in de werkplaats onder droge werkomstandigheden, eventueel op alle 4 de delen, worden aangebracht.

Bij de Pelmolen was niet voldoende ruimte om 2 grote kranen te plaatsen om 2 opgehekte delen voor te hijsen en in de askop te koppelen. Zodoende werd een opgehekt deel en een kaal deel op de grond gekoppeld en als geheel ingehesen. Na het monteren van de andere 2 hekken was de molen weer compleet en staat hij weer fier te draaien.

Ruud Roose

Overijsselse windmolens van toen en nu

*De Lisserpoelmolen te Lisse.
Rudy Kingma*

*Molen Nooitgedacht te Veenoord. Foto is genomen
nadat de schuren enz. van de VLC gesloopt zijn.
Klaas Kingma*

*Foto opname van de Mallemolen te Gouda.
Rudy Kingma*

*Molen de Berk in het Veenpark
te Bargercompascuum.
Klaas Kingma*

Maak kans op het molenboek:

'Overijsselse windmolens van toen en nu'!

Als molenliefhebber zijn wij er allemaal van overtuigd dat molens bijzondere werktuigen zijn. Ook hun plaats in het landschap is vaak een heel bijzondere. Hoewel er al vele foto's zijn gemaakt, nodigt de redactie u toch uit molens in hun omgeving te fotograferen. Ook een foto van een zeer opvallend deel, of delen, zijn van harte welkom.

Vanaf het 1e nummer in 2016 zullen wij een jaar lang, een aantal fraaie foto's publiceren in Wiek&Rad. Wordt uw foto gepubliceerd dan ontvangt u een exemplaar van het fraaie en dikke molenboek 'Overijsselse windmolens van toen en nu' gemaakt door de heer Gerard Varwijk.

Stuur ons uw eigen gemaakte foto(`s) vanaf 1MB met vermelding van uw gegevens én de naam en plaats/land van de gefotografeerde molen.

Mailadres: wiekenrad@gmail.com

Grote bestanden graag via www.wetransfer.com.

Molen De Lelie viert 170 jaar bestaan

CULTUREEL ERFGOED VAN ONDERGANG GERED

Molen De Lelie aan het Molenpad 7 in Ommen viert dit jaar (2016) haar 170-jarig bestaan. Het is dankzij Hendrik Oldeman, een telg uit een oud Ommer molenaarsfamilie, dat deze windmolen is gered van de ondergang.

Ruim 45 jaar geleden was er grote belangstelling vanuit Amerika om molen De Lelie aan te kopen en in Holland-Michigan weer op te bouwen. De molen was toen weliswaar in sterk verval geraakt zonder wicken, maar het binnenwerk was nog wel aanwezig. Als eigenaar van de molen heeft Hendrik Oldeman de molen voor de toekomst weten te behouden door De Lelie aan de gemeente te verkopen. Wel onder strikte voorwaarde dat de gemeente verplicht werd om de molen te restaureren en weer draai- en maalvaardig te maken. Dat Oldeman vijfduizend gulden op de koop moest laten vallen had hij er graag voor over. Zo kon voor Ommen cultureel erfgoed behouden blijven.

Lange geschiedenis

De Lelie heeft een lange geschiedenis achter de rug. In 1844 verleende de Minister van Financiën toestemming aan mevrouw Johanna van Loo, weduwe van Jan Veldhuis Mansier, om een koren- en pelmolen te stad Ommen op te mogen richten. Eerder in dat jaar, op 3 februari 1844, moest de weduwe afscheid nemen van haar geliefde echtgenoot Jan Velthuis Mansier die op 55-jarig leeftijd overleed. Hij was logementhouder van het bekende Zwarte Paard in het centrum van Ommen. De zoon Jan Mansier is het die op grond van zijn eigen familie de molen laat bouwen. In 1846 is de molen gereed. In een gevelsteen van de molen wordt de naam van de bouwer en het bouwjaar vermeld.

Ongeluk

De jonge molenaar is nog onervaren. Dat nekt hem in de zomer van 1846. De molen draait nog proef. Mansier wil het draaien van de wicken stoppen doormiddel van de vang, maar die weigert dienst. Het gevolg is dat hij een tik van de molenwiek krijgt en hetzelfde moment over de stelling wordt geslagen en naar beneden stort. Hij overleeft de val wonderwel, maar zijn toestand is bezorgd. De krant maakt op 24 juni 1846 melding over dit voorval:

“OMMEN, 24 juni. Op den middag van den 22sten dezer, had alhier een ongeluk plaats, dat niet alleen de betrekkingen van het slagtoffer in de diepste neerslagtigheid doen verkeeren, maar ook de algemeene belangstelling, omtrent den afloop van hetzelfde, bezig houdt. De jeugdige molenaar Jan Mansier, den gang, van den door zijne moeder, voor hem gebouwden koren- en pelmolen, beproefd hebbende, en vervolgens weer willende afzeilen, had het ongeluk, dat hij, bij het niet voldoende werken van den zogenaamde vang, door een der wicken, die hij wilde tegenhouden, terug gedrongen werd, het evenwigt verloor, en over de borstwering der zwikstelling, van eene hoogte van circa 25 voeten, naar beneden stortte. Bewusteloos werd hij bij zijne diep bedroefde moeder te huis gebragt, alwaar hij zich nog in eenen toestand bevindt, die, hoewel niet hopeloos, echter zeer veel bezorgdheid baart.”

De geschiedenis leert dat Mansier ondanks dit ongeluk de werkzaamhe-

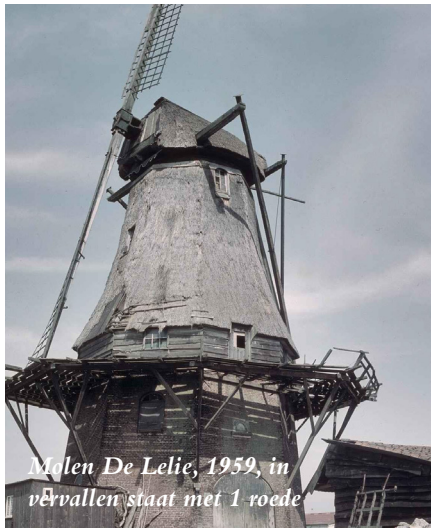
den weer kan hervatten. In 1855 krijgt hij de grond en de molen op naam. Helaas bleek de molen geen winstgevende investering. De zaken gingen slecht en in 1859 moest Mansier op één dag twee hypotheeken op zijn molen nemen. De

hele familie sprong bij met giften en leningen om de zaak in stand te houden, maar het mocht niet baten. Op 26 mei 1869 werd "De Lelie" publiekelijk verkocht aan Hendrik Oldeman. Deze betaalde er 1740 gulden voor. Na aftrek van alle schulden en onkosten bleef er voor Jan Mansier en zijn vrouw slechts 518,79 gulden over en gaan dan in Lemele wonen.

Zoals gezegd wordt de nieuwe eigenaar Hendrik Oldeman (1822-1875), zoon van schipper Peter Oldeman en Gerridina Woertink. De betrokkenheid van deze Oldeman bij de molen is nog steeds zichtbaar aanwezig, want de groen-witte luikjes boven in de molen maakten ooit deel uit van hun schip.

Van de Eschmolen naar molen De Lelie

Hendrik Oldeman was in 1869 gehuwd met Geertje Kampman, na eerder gehuwd geweest te zijn met Maria Geertruida Bosch. Laatst genoemde overleed op 22-jarige leeftijd. De vader van M.G. Bosch was molenaar van de Eschmolen op de Ommer Esch, halverwege de Hardenbergerweg, waar Hendrik Oldeman als molenaar werkzaam was. Deze uit de zeventiende eeuw daterende windkorenmolen was zo bouwvallig dat er eigenlijk niet meer mee gemalen kon worden. Daarom ook dat Hendrik Oldeman in 1869 van de Eschmolen switchte naar molen De Lelie. De Eschmolen werd in 1877 gesloopt.

Oldeman

Hendrik Oldeman heeft twee zonen: naamgenoot Hendrik (Hein). Deze trouwt met molenaarsdochter Gerri-dina Makkinga en wordt in 1895 molenaar op molen Den Oordt (de molen van zijn schoonvader). De andere zoon Peter Oldeman (1860-1937) wordt molenaar op De Lelie, die hij van zijn vader overneemt. Peter Oldeman was getrouwd met Fennigje Holtvoort. Uit dit huwelijk zijn drie zonen geboren: Hendrik, Gerard en Hendrikus (Dieks). Van deze drie was Gerard Oldeman bij De Lelie betrokken, die overigens na de oorlog niet meer dan opslagplaats werd gebruikt. De molen raakte buiten gebruik en stond met één roede. Rond 1970 was De Lelie niet meer dan een onttakeld wrak zonder roeden en stelling. De houten buitenroede hoefde ook niet meer te worden gestreken: het bovenste eind was ooit afgebroken en later is het onderste deel zelf uit de askop naar beneden gezakt.

Bij de boedelverdeling in 1968 van de in 1937 overleden Peter Oldeman, waartoe op dat moment meer dan tien Oldeman's waren gerechtigd, wordt Hendrik Oldeman eigenaar van De Lelie. In eerste instantie had hij De Lelie voor afbraak te koop aangeboden. Eén van de Ommer wethouders kon dat echter niet verdragen en deed in het college van B en W een voorstel om de molen door de gemeente te laten kopen. Hendrik Oldeman was met deze

redding van zijn erfdeel dolblij en liet er zelfs een bod van tienduizend gulden voor schieten. De gemeente kocht de molen van hem voor vijf duizend gulden onder de voorwaarde dus dat De Lelie binnen vijf jaar gerestaureerd en weer als korenmolen in gebruik zou zijn. Na restauratie door de gemeente was het in 1976 dan eindelijk zo ver dat de molen weer kon draaien. De eerste jaren als lesmolen voor Het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Beroepsmolenaar

Henk Bökkers uit Heino was de eerste beroepsmolenaar die op De Lelie zijn brood zou verdienen. Van korte duur want in 1982 werd Lex Hollak namens de gemeente als molenaar aangesteld, tot dat in 1983 Anton Wolters zich als ambachtelijk korenmolenaar voor De Lelie aandiende. Al eerder werd Anton het vak van molenaar bijgebracht door Hollak en was Anton bijna dagelijks bij de Lelie te vinden. Het is nog steeds Anton Wolters die dagelijks verschillende soorten meel maalt voor bakkers, reformen en particulieren. Onder de molen is een winkel gevestigd waar meel- en biologische producten worden verkocht.

In de nacht van maandag 22 oktober op dinsdag 23 oktober 2007 werd de naast de molen gelegen molenschuur getroffen door een verwoestende brand. Dankzij kortdurend optreden van de brandweer bleef de molen gelukkig gespaard. Molenaar Anton Wolters

ging niet bij de pakken neerzitten en mede dankzij een actie van vanuit de bevolking stond er een jaar later een nieuwe schuur "Polevers" genaamd.

Feest

Ter gelegenheid van het 170-jarig bestaan van De Lelie houden Anton en Rita Wolters van 21 tot en met 25 juni een feestweek. De molen wordt dan extra onder de aandacht van het publiek gebracht.

Op een plank aan de balk in De Lelie stond ooit een gedicht van dichter Spanjer Dieks. De tekst is gekomen op een gedenkbord die op 14 april 1984 in de molen werd geplaatst en geschonken is door de "Gemeenschap van Oll Ommer". De tekst is als volgt:

De Lelie

Als de Heer de wind laat waaien

Over berg en akker zweeft

Dan kan deze molen malen

Het graan dat God het mensdom geeft

Spanjer Dieks.

Door de gemeente Ommen aangekocht van diens kleinzoon Hendrik Oldeman in 1970 en daarna gerestaureerd.

Met deze molen werd gemalen door Hendrik Oldeman, Peter Oldeman H. Zn, Hendrik Oldeman P.Zn, Hendrikus Oldeman, Gerard Oldeman, H.E.A. Bokkers, Lex Hollak en Anton Wolters.

Harry Woertink

Cultuurhistorische waarden molens in beeld

In opdracht van de gemeente Ommen is een uniek project gestart die de cultuurhistorische waarden van de Ommer molens in beeld brengen. Een vijftal studenten van de Hogeschool Windesheim die het vakgebied Restauratie volgen, gaan aan de slag om de molens zowel van binnen als van buiten in kaart te brengen. In eerste instantie gaat het om de Besthmenermolen en de Konijnenbeltsmolen.

Studenten

De Windesheimstudenten Isaac de Boer, Stephany Hogeboom, Mike de Jong, Pascal Middenveld en Gijs Voslander krijgen assistentie van de molenaars Jan van der Veeke, Simon van Kampen en Luuk Vogelzang. De opdracht is het inmeten van de molens, het as-built modelleren van de molens (3D) en de digitale modellen inrichten voor het waarderingssysteem van de molens. Verder het onderzoeken van de technische staat van de molens en de herkomst van historische onderdelen. Daarnaast het verwerken van een plan tot restauratie en herbestemming. Tot slot het uitwerken van de plannen naar besteksfase en uitvoeringsgereedfase. Bij dit project wordt gebruik gemaakt van moderne technologieën die toegepast kunnen worden op historische bouwwerken. Het project neemt zo'n 20 weken in beslag.

Landelijk

Landelijk wordt nog gewerkt aan een model om de inventarisatie van de molens in gang te zetten. Deze ontwikkelingen willen de gemeente Ommen en de Stichting Ommer Molens niet langer afwachten. Daarom hebben zij samen het initiatief genomen om de waardebeoordeling in beeld te krijgen. Het project is onder de aandacht gebracht bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Hollandsche molen met behulp van Johan Abbink van de Overijsselse molen. Dat heeft tot een definitief projectvoorstel geleid.

Foto's:

De Besthmenermolen in Ommen wordt van binnen en van buiten in kaart gebracht door een vijftal Windesheimstudenten.

Harrie Woertink

Stichting de Overijsselse Molen heeft een nieuwe website

Stichting de Overijsselse molen (SOM) is voorzien van een nieuwe WordPress website. Elke molen in de provincie Overijssel heeft zijn eigen unieke pagina met daarop informatie over de desbetreffende molen. Op deze manier kan je snel informatie vinden over de molen die je wilt bezoeken.

www.molensinoverijssel.nl

STICHTING DE OVERIJSSELSE MOLEN

P. van der Vinne
Voorzitter

Vasserdijk 18
7664 VH Manderveen
tel. 0546-681257
pieter@akkerbouwbedrijfvandervinne.nl

A. Boukes
Secretaris

Krulmate 13
8014 KE Zwolle
tel. 038-4652860
a.boukes@home.nl

R.J. Roose
Penning-
meester

Jan Schamhartstraat 85
8121 PA Olst
tel. 0570-562497
r.roose@daxis.nl

H. van der Aa
Bestuurslid

Hobergenstraat 73
7665 AD Albergen
tel. 0546-441507
hjdada@hetnet.nl

J.H. Kuiper
Bestuurslid

Stokersdorpweg 24
7532 PT Enschede
tel. 0534 - 610710
kuiper.jh@hetnet.nl

E. Ekker
Bestuurslid

Porporastraat 80
8031 HS Zwolle
tel. 038-8509287
eelco@ekkerbouwenmonumentenadvies.nl

C. de Regt
Bestuurslid

Molendijk 39
7591 PT Denekamp
tel. 0541 - 294 202
info@rodewangen.nu

J. Abbink
Technisch
medewerker

p/a Het Oversticht
postbus 531
9000 AM Zwolle
tel. 038 421 3257
jabbink@oversticht.nl

Website van de stichting en contact

R. Roose (Webmaster)
www.molensinoverijssel.nl
info@molensinoverijssel.nl

Molenboeken winkel

J. Poot
Zilver schoon 23
8265 HD Kampen
tel. 038-3315638
sjpoot@solcon.nl

Gilde van Vrijwillige Molenaars

E. Blenke (Secretaris)
Erve Stroomboer 72
7623 JB Borne
tel. 074 - 8500346
molenaarsinoverijssel@molenfotos.nl

Vereniging De Hollandse Molen

Zeeburgerdijk 139
1095 AA Amsterdam
tel. 020-6238703

Werkgroep Overijsselse molendag

Dick ter Harmsel
dterharmse@home.nl

R. Roose
r.roose@daxis.nl

Wiek en Rad redactie en vormgeving

Ben Scherjon
Marian Stobbe
Hindeloopenstraat 1
8304 JG Emmeloord
06 - 54265665
06 - 12667813
wiekenrad@gmail.com

Op de foto:
"Bij een windkracht lager dan vier, rol ik de zeilen los. Met lusjes haak ik ze aan de wieken, de wind drukt ze vast op het hekwerk. Neemt de wind toe, dan draait de molen snel genoeg en rol ik ze weer op. Dat steekt heel nauw. Ik houd de molen en de lucht continue in de gaten, bij veranderingen moet ik precies op tijd ingrijpen. Soms een kwestie van halve minuten. Als je te lang wacht, kan de molen op hol slaan. Gelukkig is dat nooit gebeurd. Deze molen maakt deel uit van de molenviergang Aarlanderveen, de enige ter wereld die nog werkt. Vier molens draaien naar elkaar toe en elke molen brengt het water een stukje hoger. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt blijft de molen in bedrijf. Gelukkig maar, ik houd van de onvoorspelbaarheid en het afwisselende. Ook al maal ik niet dagelijks, ik ben 365 dagen per jaar molenaar."

Joban Slingerland (51), molenaar

Donatus
verzekert
vertrouwd
sinds 1852

Monumenten worden met veel zorg omgeven door eigenaren en beheerders. Dat is belangrijk en nodig. Net als het kiezen van de juiste verzekering. Al sinds 1852 heeft Donatus ervaring in het verzekeren van monumentale kerken en gebouwen. Als onderlinge maatschappij werken wij zonder winstoogmerk. Wij hebben dan ook geen klanten, maar leden. Maak vrijblijvend kennis met Donatus. Onze expertise zal u verbazen en verrassen, evenals onze jaarlijkse premierestitutie.

Donatus

Dé kerken- en monumentenverzekeraar

www.donatus.nl tel. 073 - 5221700